

Irena Barbara Czajkowska

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 2, 294-306

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Irena Barbara Czajkowska

PRZECIWDZIAŁANIE ZAGROŻENIOM ZE STRONY MASS MEDIÓW I HIPERMEDIÓW

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest sformułowanie postulatów przeciwdziałania zagrożeniom ze strony mediów. Zastanawiam się, jak można zmniejszyć ich destrukcyjne oddziaływanie na odbiorcę. Co możemy i powinniśmy zrobić, aby media nam służyły, a nie szkodziły, co mogą zrobić w tym zakresie teoretycy i praktycy, autorzy programów, pedagodzy, system szkolny i rodzina.

Niniejsze opracowanie nawiązuje do mojego wcześniejszego artykułu pt. „Oddziaływanie mass mediów i hipermediów – szanse i zagrożenia”¹, poświęconego analizie niebezpieczeństw, związanych z oddziaływaniem mediów na wszystkie sfery osobowości człowieka, zarówno poznawczą, społeczną jak i behawioralną. Wskazywałam na takie zagrożenia medialne jak: natłok informacji i życie w wirtualnym świecie, zubożenie kontaktów i izolacja społeczna, rozwarstwienie społeczne, naśladowanie promowanego w mediach konsumpcyjnego stylu życia, osłabienie postaw twórczych czy coraz częściej spotykane, i to nie tylko wśród dzieci, uzależnienie psychiczne i emocjonalne od mediów oraz jego skutki dydaktyczne i zdrowotne. Podkreślałam wszechobecną w mediach przemoc, zwłaszcza w telewizji, grach komputerowych i Internecie, a także jej konsekwencje dla odbiorcy - wywoływania u niego nie tylko różnych rodzajów agresji, ale także postaw lękowych i obojętnych. Pisałam też o kontrowersjach i zagrożeniach związanych z Internetem. Wskazywałam również na czynniki pośredniczące w odbiorze treści medialnych oraz związane z mediami szanse i możliwości edukacyjne.

W niniejszym artykule formułuję postulaty pedagogicznego przeciwdziałania zagrożeniom ze strony mediów. Dotyczą one głównie szkoły i rodziny, a więc dwóch środowisk, które mają kluczowe znaczenie dla kształtowania osobowości dzieci i młodzieży, w tym ich postaw wobec mediów.

¹ I.B. Czajkowska, *Oddziaływanie mass mediów i hipermediów – szanse i zagrożenia*, Zeszyty Naukowe Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UWM „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2005, nr 1, s. 230-241.

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

Edukacja medialna a szkoła - cele, zakres, programy i ich twórcy

Edukacja medialna powinna obejmować słowo drukowane, grafikę, dźwięk oraz ruchome obrazy. Głównym jej celem jest rozwijanie krytycznego myślenia dzieci wobec mediów poprzez analizę, krytyczną ocenę i tworzenie tekstów medialnych. Ważna jest też umiejętność identyfikowania źródeł tekstów medialnych i ich kontekstu politycznego, społecznego, kulturowego oraz produkcji komunikatów medialnych².

Edukacja medialna powinna rozpoczynać się już w przedszkolu. Jest to podyktowane powszechnością dostępu do telewizji, niekontrolowanym sposobem oglądania różnego rodzaju programów. brakiem świadomych działań rodziców i nauczycieli przedszkoli w obszarze kształtowania właściwych postaw wobec treści programów telewizyjnych³.

Należy też wspomagać komputerową edukację wczesnoszkolną, ponieważ ma ona nie tylko walory poznawcze, ale też walory podnoszące atrakcyjność i efektywność zajęć. Badania Żanetty Karczmarek, dotyczące efektywności elementarnej edukacji matematycznej wspomaganą komputerowo w pracy korekcyjno-wyrównawczej wykazały, że nauczanie takie ma duży wpływ na eliminowanie trudności w edukacji matematycznej u dzieci 7-10-letnich. Dominująca w edukacyjnych programach komputerowych metoda zabawy i gry o zróżnicowanym stopniu trudności sprzyjała zrozumieniu wiadomości przez uczniów w młodszym wieku szkolnym. Opierając się na teorii J.Piageta możemy stwierdzić, że nauczanie wspomaganą komputerowo w większym stopniu niż media proste wpływa na rozwój myślenia konkretno-obrazowego w zakresie zrozumienia wiadomości u uczniów, którzy napotkali wcześniej na trudności w percepcji treści i ich zrozumieniu. Także w zakresie kształtowania sprawności, umiejętności (zwłaszcza umiejętności zastosowania wiadomości w sytuacjach typowych) i kompetencji komputer zdystansował media proste. Okazało się też, że nauczanie wspomaganą komputerowo na zajęciach korekcyjno-wyrównawczych pełni funkcję motywacyjną u dzieci 7-10-letnich w zakresie eliminowania trudności w edukacji matematycznej. Zauważono wewnętrzną troskę podmiotów uczących się o poziom własnej aktywności, redukcję zjawiska „wyuczonej bezradności”, uczenie się „całym sobą”, przynależność do medium, wyzwolenie mechanizmów samoregulacyjnych, redukcję deficytów rozwojowych w zakresie funkcji wzrokowo-słuchowych i manualnych, a także redukcję zjawiska znanego w psychologii jako „efekt Pigmaliona”. Zaobserwowano istotne zjawisko komputerowej submisyjności⁴.

² M. Kaniewska, W. Strykowski, *Rola edukacji medialnej w społeczeństwie demokratycznym*, „Edukacja Medialna” 2001, nr 4, s. 27.

³ M. Wrońska, R. Pęczkowski, *Telewizja – male dziecko – edukacja medialna*. W: *Media a edukacja w dobie integracji. Programy i tezy*. Poznań 2002, s. 129.

⁴ Z. Karczmarek, *Efektywność elementarnej edukacji matematycznej wspomaganą komputerowo w pracy korekcyjno-wyrównawczej (wyniki badań)*. W: *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, red. S. Juszcak, Toruń 2002, s. 214-215.

Konieczne jest kształtowanie kompetencji w zakresie praktycznego posługiwania się mediami jako narzędziami pracy intelektualnej, uczenia się i nauczania, komunikowania oraz autoedukacji. Kompetencje w tym zakresie powinno dziecko zdobywać już od najwcześniejszego okresu edukacji, dlatego też nauczyciele kształcenia wczesnoszkolnego powinny nabywać umiejętności korzystania z mediów informacyjnych⁵.

Młodzież musi nauczyć się wartościowania informacji i odróżniania informacji wartościowych i prawdziwych od nierzetelnych i szkodliwych. Powinna też umieć korzystać z narzędzi komputerowych, pozwalających dotrzeć szybko do informacji, wiedzieć, jak je przechować i przetworzyć, a następnie efektywnie wykorzystać⁶.

Młodzież powinna uczyć się w szkole ograniczania czasu poświęcanego mediom, dokonywania wyboru między programami, krytycznej ich oceny, a jednocześnie poznawać twórczość medialną i jej środki wyrazu. Byłoby wskazane, aby uczyła się też rozpoznawać manipulacje w mediach i odróżniać prawdę od fikcji⁷.

Tradycyjne podręczniki szkolne powinny posiadać obudowę medialną. Integralną częścią podręcznika powinna być płyta CD-ROM, będąca multimedialną ekspresją treści nauczania za pomocą rysunków, filmów, animacji, wykresów, interaktywnych opisów, komentarzy lektora. W podręczniku powinny być też odpowiednie linki, umożliwiające połączenie z różnymi źródłami wiedzy (encyklopedie multimedialne, roczniki statystyczne, serwery różnych instytucji).⁸

Media mogą wspomagać obszar wychowania, obejmujący: kształcenie osobowości, postaw, wartości, moralności, wrażliwości człowieka. Szczególna jest w tym zakresie rola nauczycieli, którzy powinni upowszechniać i tworzyć programy edukacyjne, serwery edukacyjne i strony www o tematyce edukacyjno-wychowawczej⁹.

Niekorzystnym zjawiskiem jest bowiem fakt, że w tworzeniu mediów edukacyjnych pole oddane zostało informatykom. Tworzą oni coraz bardziej wyrafinowane i doskonalsze technicznie programy komputerowe, budzące jednak zastrzeżenia co do swojej wartości pedagogicznej i społecznej¹⁰.

Ważną rolę w edukacji szkolnej odegrać powinny edukacyjne gry komputerowe. Powinno się promować i stosować w szkolnictwie gry o wysokim poziomie merytorycznym i wychowawczym. Gry takie mogłyby stać się cennym narzędziem w przekazywaniu wiedzy i kształtowaniu kompetencji. Ich zastosowanie wprowadza ele-

⁵ T. Kloosińska, S. Włoch, *Kształcenie wczesnoszkolne wobec oferty multimedialnych programów edukacyjnych*. W: *Media a edukacja*..., dz. cyt., s. 59.

⁶ B. Kędzierska, *Nauczyciel wobec technologii informacyjno-komunikacyjnych*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 188.

⁷ M. Braun-Galkowska, *Pedagogika mediów potrzebą szkoły XXI wieku*. W: *Pedagogika mediów. Materiały konferencji naukowej Kielce, 14 kwietnia 2000 roku*, red. J. Detka, Kielce 2000, s. 19.

⁸ Zob. M. Pietraszewski, *Obudowa medialna podręczników szkolnych*. W: *Media a edukacja*..., dz. cyt., s. 92.

⁹ D. Siemieniecka-Gogolin, *Media a twórczość*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 79.

¹⁰ M. Furmanek, *Spoleczne aspekty oddziaływań technologii informacyjnych*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 53.

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

ment współzawodnictwa, silnie aktywizuje, zachęca uczniów do rywalizacji z samym komputerem. Zalecane są już w klasach początkowych, gdyż bawiąc jednocześnie uczą, diagnozują lub służą terapii¹¹.

Interaktywność jest środkiem silnie motywującym do uczenia się, choć zwraca się też uwagę na fakt, iż stawianie pytań i wprowadzanie zabiegów podtrzymujących interaktywność może w pewnych warunkach minimalizować efektywność uczenia się z programów telewizji interaktywnej (dotyczy to jednostek zdolnych do przetwarzania informacji o niepełnym kontekście)¹².

Edukacyjne gry komputerowe mogłyby spełniać funkcje socjalizacyjne, przekazywać wartości akceptowane społecznie, ale zależy to od prezentowanych treści, scenariusza oraz cech osobowych wirtualnych bohaterów. Ważny jest sposób prezentowania informacji. Nabywanie wiedzy narzędziowej nie jest najważniejsze. Ważne jest to, co twórczego za jej pomocą możemy uzyskać. Media, a wśród nich komputery powinny być wykorzystywane do prezentowania informacji tak, by wspierały procesy umysłowe, stymulując do rozwiązywania problemów¹³.

Duże znaczenie ma współpraca i interdyscyplinarność w dziedzinie nauczania mediów. Pedagodzy powinni uwzględniać w swoich teoriach głosy teoretyków i praktyków z innych obszarów wiedzy, np. psychologów, socjologów, ale też wykorzystywać doświadczenie filmoznawców i medioznawców¹⁴.

Jeśli zaś chodzi o twórców programów telewizyjnych, to powinni oni być odpowiedzialni za to, co prezentują dzieciom. Obowiązkiem telewizji prywatnej i publicznej jest dbanie o to, by swymi programami nie działać na dzieci w sposób szkodliwy, ale przeciwnie, by dostarczać im wzorów pozytywnych, kształtujących postawy prospołeczne. Odpowiedzialność za oddziaływanie na dzieci ciąży także na twórcach gier komputerowych i uczestnikach Internetu¹⁵.

Zarówno autorom programów, jak i nauczycielom oraz odbiorcom potrzebna jest wiedza o twórczości w środkach masowego przekazu i o psychologicznych mechanizmach oddziaływania mediów. Wiedza ta potrzebna jest po to, ażeby korzystać z mediów z jednej strony bez szkody, a z drugiej z pożytkiem. Podstawowa wiedza z dziedziny tworzenia mediów, rozumienia języka obrazu jest niezbędna, analogicznie jak dla korzystania z literatury trzeba znać język, w jakim jest napisana, i mieć podstawowe wiadomości z analizy tekstów, historii literatury itd¹⁶.

Franciszek Januszkiewicz i Wojciech Szkrzydlewski są zwolennikami alternatywnego (obok systemu szkolnego) i kompleksowego systemu kształcenia multimedial-

¹¹ B. Siemieniecki, *Komputer w edukacji*, W: J.Gajda, S.Juszczak, B.Siemieniecki, K.Wenta, *Edukacja medialna*, Toruń 2002, s. 347.

¹² F. Januszkiewicz, W. Szkrzydlewski, *Edukacyjne zastosowania telewizji*, Warszawa 1991, s. 123.

¹³ D. Siemieniecka-Gogolin, dz. cyt., s. 81.

¹⁴ W. Godzic, *Uczyć mediów czy rozumieć media?* W: *Pedagogika mediów*, dz. cyt., s. 31.

¹⁵ M. Braun-Galkowska, dz. cyt., s. 19-20.

¹⁶ Tamże, s. 20.

nego (zwanego także kształceniem równoległym), w którym wyjątkowe znaczenie ma telewizja. Jest ona zarówno środkiem kształcenia intencjonalnego, ale też uczenia się nie uświadamianego. Powinna być stałym i docenianym elementem nowoczesnej edukacji¹⁷.

Rola biblioteki i centrum informatycznego w szkole w zakresie edukacji medialnej

Ogromną rolę do spełnienia w zakresie edukacji medialnej ma biblioteka szkolna oraz centrum informatyczne w szkole. Muszą tu jednak zachodzić odpowiednie relacje między tymi jednostkami.

Należy wykorzystać szkolne biblioteki do tworzenia multimedialnych centrów informacji¹⁸. Włączenie ich do struktury organizacyjnej szkoły sprzyjać ma ich rozwojowi. Jednak nie można zadań szkoły związanych z ich tworzeniem ograniczać do procesu komputeryzacji biblioteki szkolnej¹⁹.

W szkole użytkownikami komputerowego systemu obsługi biblioteki są uczniowie, dlatego też znaczenie ma aspekt wychowawczo-dydaktyczny. Komputerowy system obsługi biblioteki szkolnej jest zazwyczaj pierwszym dużym systemem informatycznym, z którym uczniowie stykają się na co dzień i z którego mają wymierną korzyść²⁰.

Szkolne pracownie internetowe powinny służyć nie tylko społeczności szkolnej. Można je wszechstronnie wykorzystać dla społeczności lokalnej, np. jako ośrodki szkoleniowe, gminne punkty informacji europejskiej, a także jako narzędzie promocji gmin²¹.

Postawy nauczycieli wobec hipermediów

Badania wykazują mały udział mediów w edukacji i przyswajaniu kultury w szkole. Nie docenia się ich w procesie dydaktyczno-wychowawczym, nikły jest ich udział w pracy badanych nauczycieli. Do takich wniosków doszła w swych badaniach Mirosława Wawrzak-Chodaczek. Objęły one 430 uczniów klas V-VIII z terenu województwa dolnośląskiego oraz 175 nauczycieli klas początkowych, studiujących w systemie zaocznym w Instytucie Pedagogiki UW. Tylko nieliczni nauczyciele (14% wypowiedzi uczniów) wykorzystywali programy telewizyjne bądź filmy wideo na zajęciach²².

Stan taki wynika z różnych przyczyn. Główną są postawy nauczycieli wobec hipermediów i poziom ich kompetencji informatycznych. Badani nauczyciele twierdzą,

¹⁷ F. Januszkiewicz, W. Skrzydlewski, dz. cyt., s. 16.

¹⁸ B. Siemieniecki, *Kierunki zmian we współczesnej edukacji a technologia informacyjno-komunikacyjna*, W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 30

¹⁹ H. Batorowska, *Centrum informacji multimedialnej i internetowej czy skomputeryzowana biblioteka szkolna?* W: *Media a ...*, dz. cyt., s. 19.

²⁰ S. Juszczak, B. Siemieniecki, *Komputerowe wspomaganie procesu kształcenia*. W: J. Gajda, S. Juszczak, B. Siemieniecki, K. Wenta, dz. cyt., s. 365.

²¹ B. Siemieniecki, *Kierunki zmian...*, dz. cyt., s. 29.

²² M. Wawrzak-Chodaczek, *Edukacyjne możliwości mass mediów a szkoła*, „Edukacja Medialna” 2001, nr 1, s. 35-36

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

iż: sprzęt komputerowy jest drogi i najczęściej nie w pełni wykorzystywany, jego używanie w szkole bardzo często dezorganizuje lekcje. Oceniają też, iż brakuje im czasu i możliwości do indywidualnego uzupełniania wiedzy w zakresie metod i technik komputerowych. Wskazują na brak podręczników i programów nauczania uwzględniających nowoczesne środki dydaktyczne. Ponadto trudno, ich zdaniem, dotrzeć w Internecie do konkretnych, wartościowych programów edukacyjnych wśród ogromu rozproszonych, nie recenzowanych merytorycznie i moralnie zbiorów informacji. Zdaniem niektórych nauczycieli Internet stanowi zagrożenie dla ich autorytetu w szkole. Negatywny stosunek nauczycieli do elektronicznej komunikacji wyraża się też w przekonaniach, że pod maską anonimowości komunikacja ta wyzwala skrywane – często negatywne – instynkty i wyobrażenia a zalew ikon, piktogramów i obrazków ogranicza wyobraźnię²³.

Poziom kompetencji informatyczno-medialnych nauczycieli

Z badań sondażowych, przeprowadzonych przez Elżbietę Pyrzycką, a dotyczących kompetencji informatyczno-medialnych nauczycieli języka polskiego w ich własnej ocenie wynika, że poziom kompetencji informatyczno-medialnych nauczycieli jest niski. Kompetencje te wyrażają się umiejętnością wykorzystania przez nauczycieli technologii informacyjnej i komunikacji w doskonaleniu procesów edukacyjnych. W ramach tej kompetencji najniżej ocenili oni umiejętność tworzenia autorskich programów edukacyjnych i udostępniania ich w sieci (40,6% wypowiedzi na poziomie bardzo niskim). Bardzo nisko oceniają też badani nauczyciele swoją znajomość obsługi komputera, wideo i innego sprzętu technicznego (do poziomu bardzo niskiego i niskiego przyznało się aż 65% nauczycieli). Nieco lepsze, ale też niskie wyniki osiągają nauczyciele w takich umiejętnościach jak: umiejętność wykorzystania nowoczesnych technologii do wspomagania własnych i uczniowskich procesów nauczania i uczenia się (28% wypowiedzi na poziomie niskim i bardzo niskim) oraz znajomość języków obcych (31,8% na poziomie bardzo niskim i niskim, a tylko 26,6% na poziomach wysokim i bardzo wysokim). Dużo trudności sprawia nauczycielom korzystanie z Internetu, baz danych, sieci komputerowych, poczty elektronicznej itp.²⁴ Zupełnie inna sytuacja w tym zakresie panuje na Zachodzie, gdzie ponad 90% nauczycieli potrafi obsługiwać komputer (w Polsce tylko co dziesiąty).²⁵

Jakie są przyczyny tego stanu rzeczy? Składa się na to przede wszystkim niewystarczające kształcenie informatyczne pedagogów, realizowane przez wyższe uczelnie. Edukacja informatyczna bardzo często ogranicza się do podstaw w ramach przed-

²³ B. Kędzierska, *Nauczyciel wobec technologii informacyjno-komunikacyjnych*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 185.

²⁴ E. Perzycka, *Kompetencje informatyczno-medialne nauczycieli języka polskiego szkoły podstawowej*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 208.

²⁵ „Raport Komputera” – „Gazeta Wyborcza” 2001 z dn. 21 lipca.

miotu informatyka. Próbą zmian jest przedmiot media w edukacji, wprowadzany jako minimum programowe kierunku pedagogika.²⁶

Według badań Ewy Szymanowskiej i Marka Furmanka, których celem była próba określenia postaw studentów studiów dziennych i zaocznych kierunków pedagogicznych i nauczycielskich wobec technologii informacyjnych w pracy pedagoga już na studiach istnieją duże różnice między studentami. Studenci studiów dziennych reprezentują wyższy poziom przygotowania do użytkowania i poziom znajomości technologii informacyjnych, w tym Internetu niż studenci studiów zaocznych.²⁷

Nauczyciele rzadko wykorzystują komputery w pracy zawodowej. Część z nich nie potrafi z nich korzystać, inni mają do nich utrudniony dostęp, niewielka liczba nauczycieli nie widzi potrzeby stosowania mediów w edukacji. Nauczyciele słabo orientują się też w problemach i zagrożeniach ze strony mediów. Może to być przeszkodą w pracy wychowawczej²⁸.

Według Adama Massalskiego mimo różnych obiektywnych trudności, zwłaszcza finansowych, uczelnie nie mogą czuć się zwolnione z obowiązku kształcenia w zakresie mediów. Powinno się rozwijać studia podyplomowe dla nauczycieli, kształcące w zakresie mediów i przygotowywać programy w tym zakresie²⁹.

Edukacja medialna a kształcenie kultury ogólnej i kompetencji kluczowych

Media, służące komercyjnym interesom właścicieli, w niewielkim stopniu pełnią funkcję poznawczą, nie zastąpią wychowawczej roli rodziny i szkoły. Mogą jednak bardzo pomóc w pracy szkoły. Zastosowanie technologii informacyjnej może wpłynąć na usprawnienie oraz podniesienie efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej, pod warunkiem posiadania przez nauczycieli odpowiednich kompetencji w tym zakresie. Do koniecznych w zawodzie nauczyciela i dla niego charakterystycznych należą kompetencje praktyczno-moralne i techniczne. W grupie pierwszej znajdują się kompetencje interpretacyjne, moralne i komunikacyjne, a w grupie drugiej postulacyjne, metodyczne i realizacyjne (kompetencje instrumentalne tj. umiejętności)³⁰.

Techniki komputerowe mogą też nieść skuteczną pomoc w zakresie minimalizowania niepowodzeń edukacyjnych. Maria Kozielska, na podstawie efektów praktyki dydaktycznej ukazuje możliwości komputerowego łagodzenia niepowodzeń w zakresie uświadamiania, prezentacji i wyjaśniania celów kształcenia, a także wspomaganie

²⁶ M. Furmanek, *Miejsce przedmiotu „Media w edukacji” w systemie kształcenia pedagogów*. W: *Media a ...*, dz. cyt., s. 32

²⁷ E. Szymanowska, M. Furmanek, *Pedagog wobec technologii informacyjnych w edukacji*. W: *Media a ...*, dz. cyt., s. 112.

²⁸ G. Penkowska, *Nauczyciele i komputery*. W: *Edukacja medialna w ...*, dz. cyt., s. 182.

²⁹ A. Massalski, Rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach (*podsumowanie konferencji*), W: *Pedagogika mediów...*, dz. cyt., s. 97.

³⁰ D. Morańska, *Kompetencje nauczycieli nauczania zintegrowanego a technologia informacyjna*. W: *Edukacja medialna w ...*, dz. cyt., s. 192.

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

procesu przekazywania wartości oraz sposobów zmian treści kształcenia. Wskazuje też na udział symulacji komputerowych w minimalizowaniu niepowodzeń edukacyjnych na drodze tworzenia przyjaznych warunków i klimatu uczenia się³¹. Technologia informacyjna może też pomóc w szeroko pojętym procesie zarządzania szkołą.

Umiejętność posługiwania się komputerem znajduje się na liście umiejętności kluczowych w zakresie kształcenia ogólnego. Na liście tej znajdują się też takie umiejętności jak:

- komunikowanie się,
- praca w zespole,
- samodzielne podejmowanie decyzji,
- samokształcenie,
- rozwiązywanie problemów w sposób twórczy,
- poruszanie się na zmieniającym się rynku pracy,
- organizowanie własnego stanowiska pracy itd.³²

Współczesna szkoła powinna troszczyć się o takie formy zajęć, jak: czytanie, opowiadanie, słuchanie, zabawy, przedstawienia, muzykowanie – dla dobra rozwoju emocjonalnego, społecznego i komunikacyjnego dziecka. Powinna też większą wagę przywiązywać do wychowania do zdrowia, kształcenia w poczuciu tożsamości regionalnej oraz edukacji czytelniczej. Każdy z tych obszarów powiązany jest dziś z mediami. Np. wychowanie do zdrowia i wypoczynku, zwłaszcza w sytuacji częstego i długotrwałego używania narzędzi i materiałów informacyjnych przez dzieci, młodzież i ludzi dorosłych urasta do rangi ważnych wartości indywidualnych i społecznych. Sprawą pilną jest zwrócenie uwagi na podstawowe zagadnienia dotyczące ergonomii stanowiska komputerowego. Powinno się przeprowadzać na szeroką skalę szkolenia przez specjalistów – ergonomistów i fizjologów pracy – na temat prawidłowego kształtowania warunków pracy przy obsłudze mikrokomputerów, zwłaszcza dla nauczycieli informatyki. Będą oni wówczas krzewili tę wiedzę wśród użytkowników komputera³³.

Wychowanie w poczuciu tożsamości regionalnej może i powinno być realizowane we współpracy z placówkami kulturalno-oświatowymi oraz lokalnymi mass mediami (telewizja lokalna, prasa, radio) i innymi organizacjami. Szczególną rolę ma tu do spełnienia telewizja lokalna. Może ona pełnić rolę edukacyjną poprzez animowanie do uczestnictwa w kulturze i jej współtworzenie. Jej mały obszar funkcjonowania stwarza szansę zbudowania telewizji charakterystycznej dla danego obszaru społecz-

³¹ M. Kozielska, *Udział technik komputerowych w łagodzeniu niepowodzeń dydaktycznych*. W: *Media a ...*, dz. cyt., s. 62.

³² W. Furmanek, *Kluczowe umiejętności technologii informacyjnych (eksplikacja pojęć)*. W: *Edukacja medialna w ...*, dz. cyt., s. 123.

³³ K. Wenta, *Pedagogiczne aspekty higieny i bezpieczeństwa pracy przy komputerze*. W: *Edukacja medialna w ...*, dz. cyt., s. 149.

no-kulturowego, integrowania najbliższego otoczenia i stania się ważnym podmiotem działań kulturalnych³⁴. Może stać się ona medium edukacyjnym w przeprowadzeniu młodzieży poprzez wychowanie regionalne do ogólnonarodowego i globalnego.³⁵

Ogromny nacisk należy położyć na edukację czytelniczną oraz czytanie ze zrozumieniem. Praktyka szkolna wykazuje, że systematyczne zajęcia czytelnicze odbywają się bardzo rzadko. Także zajęcia lekcyjne nie rozbudzają potrzeby czytania, nie wyrabiają nawyku korzystania z bibliotek. uczniowie poprzestają na brykach, streszczeniach i oglądaniu filmowych adaptacji wybitnych dzieł – lektur³⁶. Czytanie ze zrozumieniem jest podstawową umiejętnością, bez której dziecko nie tylko nie będzie dobrze funkcjonowało w szkole, ale też w kontakcie ze światem wirtualnym. Ogromną troską należy otoczyć więc biblioteki szkolne, powinny być one bardzo dobrze wyposażone, należy przyzwyczajać dzieci do czytania książek, więcej pieniędzy przeznaczać na ich zakup.

Edukacja medialna a rodzina

Rodzice to kolejny podmiot, który ma możliwość minimalizowania destrukcyjnego wpływu mediów na swe dzieci. Powinni czynić to oni w dwóch zakresach: pomocy dzieciom w selektywnym wyborze programów telewizyjnych czy komputerowych oraz pomagania w ich aktywnym odbiorze. Rodzice muszą kontrolować rodzaj programów oglądanych przez dziecko, ich treść i charakter, a także ilość czasu na to przeznaczanego oraz porę oglądania. Powinni też dobrać programy adekwatne do możliwości percepcyjnych dzieci, ich rozwoju psychicznego i wieku³⁷. Odbiór telewizji powinien być odpowiednio zaplanowany i ukierunkowany, a po obejrzeniu rozważona, w rozmowie czy dyskusji – jego treść i forma. Grupy, w których odbywała się taka dyskusja, jak pisze Janusz Gajda, uzyskały wyniki lepsze o 30%. Dbać też należy o zewnętrzne warunki odbioru tv³⁸. Rodzice powinni też uświadamiać swym dzieciom istnienie zagrożeń związanych z mass mediami.

Niestety, nie wszyscy rodzice zdają sobie z nich sprawę. Należałoby zwiększyć ich świadomość odnośnie niebezpieczeństw związanych z niekontrolowanym oddziaływaniem mediów na ich dzieci. Poszerzenie ich kompetencji pedagogicznych i dydaktycznych mogłoby mieć miejsce w ramach zebrań rodzicielskich w szkołach, otwartych lekcji itp.³⁹ Dużą rolę w tym zakresie mogłyby też odegrać różnorodne poradniki

³⁴ A. Roguska, *Możliwości i bariery lokalnej telewizji kablowej we wspieraniu kultury regionalnej*. W: *Media a ...*, dz. cyt., s. 97

³⁵ A. Barzyszkowska, *Telewizja lokalna jako regionalne medium edukacyjne*, „Edukacja Medialna” 2001, nr 2, s. 31.

³⁶ E. Grodecka, *Ze szkolnej praktyki*. W: *Media a ...*, dz. cyt., s. 40

³⁷ J. Gajda, *Swoistość mass mediów i ich oddziaływanie wychowawcze*. W: J. Gajda, S. Juszczyk, B. Siemieniecki, K. Wenta, dz. cyt., s. 121.

³⁸ Tamże, s. 121.

³⁹ A. Repko, *Wpływ programów telewizyjnych na postawy i zachowania młodzieży gimnazjalnej*. W :

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

książkowe i programy telewizyjne, dostosowane do polskich realiów. Mogłyby one zarówno informować o zagrożeniach ze strony mediów, jak i uczyć prawidłowego z nich korzystania. Szczególnie potrzebne są dobrze przygotowane poradniki i programy telewizyjne, dotyczące korzystania z komputera, Internetu czy telewizji. Ażeby odbiorca mógł korzystać z telewizji w sposób bardziej racjonalny, konieczne jest budowanie w Polsce kanałów tematycznych. Kanał uniwersalny nie może zaspokoić wszystkich potrzeb⁴⁰. Ważna jest też pomoc rodziców w aktywnym odbiorze programów przez ich dzieci.

Zabiegi uprzystępniające powinny spowodować, że odbiór mediów będzie pełny i całościowy, charakteryzujący się percepcją wszystkich warstw oraz zaangażowaniem uczuciowym i intelektualnym. Taki odbiór jest najbardziej wartościowy z pedagogicznego punktu widzenia, rozwija zainteresowania kulturalne, wyrabia smak estetyczny, kształtuje pożądane społecznie postawy, przygotowuje do twórczego uczestnictwa w życiu⁴¹. Badania Marcina Musioła, których celem było ustalenie, czy rodzice przygotowują dziecko do życia w społeczeństwie informacyjnym i czy czują się odpowiedzialni za to przygotowanie wykazują, że część rodziców jest świadoma zagrożeń ze strony mediów oraz świadoma sposobów zapobiegania ich negatywnym skutkom. Uważają oni, że TV i inne media nie powinny być jedynym znanym dziecku sposobem spędzania wolnego czasu. Ich zdaniem należy przeznaczać większą ilość czasu na życie rodzinne oraz ważny jest odpowiedni klimat tego życia. Badani rodzice mają też świadomość, że powinni wzbogacać czas wolny dziecka o aktywne formy jego spędzania, np. aktywny wypoczynek, sport, turystykę, rozwijanie jego zainteresowań. Ważne są zabawy i praca z dziećmi⁴².

Destrukcyjny wpływ na dzieci mogą wywierać reklamy, zwłaszcza telewizyjne. Promują one konsumpcyjny styl życia oraz rozwijają postawy roszczeniowe. W celu niedopuszczenia do takich negatywnych skutków powinno się wykorzystać możliwości reklam do zabierania głosu w ważnych sprawach społecznych i uwrzażliwiania na problemy. Współczesna reklama wykorzystuje silne narzędzie oddziaływania, swoją medialność i spektakularność⁴³. Reklama powinna wcielić się w rolę instytucji odpowiedzialnej za kreowanie gustów i postaw życiowych dzieci. Powinna mieć swój udział w rozwoju ich inteligencji emocjonalnej⁴⁴.

Edukacja medialna w..., dz. cyt., s. 108.

⁴⁰ W. Knychalski, *Przewodniczący Rady Nadzorczej Telewizji Polskiej SA (wypowiedź w dyskusji)*. W: *Pedagogika mediów* ..., dz. cyt., s. 93.

⁴¹ J. Gajda, *Dominująca rola mass mediów i hipermediów w kulturze i edukacji*. W: J. Gajda, S. Juszczak, B. Siemieniecki, K. Wenta, dz. cyt., s. 76.

⁴² M. Musioł, *Kompetencje rodziców w procesach wychowania i edukacji dzieci w aspekcie przygotowywania ich do życia w społeczeństwie informacyjnym*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 243.

⁴³ A. Leszczuk-Fiedziukiewicz, *Gramy w reklamę, czyli o żonglowaniu językiem, komunikacją, zakazami i sztuką*, „Edukacja Medialna” 2002, nr 2, s. 28.

⁴⁴ B. Uścińska, *A może tak inteligentniej?*, „Aida-Media” 1998, nr 1, s. 18-19

Potrzebne są instrukcje i poradniki dla rodziców, aby umieli wykształcić u dzieci świadomy i krytyczny odbiór reklam. Powinny być one dostosowane do polskich warunków. W szkołach powinny też pojawić się zajęcia z zachowań medialnych, np. sztuka prezentacji, sztuka przemawiania oraz z podstaw reklamy. Nabycie takich umiejętności to możliwość obrony przed manipulacją poglądami, zachowaniami i decyzjami młodych odbiorców. Opanowanie tych umiejętności sprawi, że nie będą oni bezradni w zderzeniu z manipulacją medialną⁴⁵.

Walka z przemocą w mediach - rola opinii publicznej oraz programów profilaktyczno-naprawczych

Przemoc w mediach jest tania w produkcji, sprzedaje się dobrze i przysparza ogromnych pieniędzy. W celu jej ograniczenia opinia publiczna powinna wywierać presję na sponsorów, producentów i pracodawców, bojkotować sponsorów przemocy. Wolne od przemocy powinny być programy dla najmłodszych (uwzględnić tu należy głos społeczeństwa, które w większości opowiada się za takimi programami). Lepsza powinna być kontrola ze strony rodziców, więcej nadzoru państwa, edukacja dzieci, w jaki sposób mają być odporne na przemoc w mediach. Potrzebne są też elektroniczne „chipy”, które potrafiłyby „odciąć” od obrazów przemocy⁴⁶.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji powinna ograniczać emisje treści negatywnych w porach największej oglądalności. Dzieci mogą nauczyć się zachowań mniej agresywnych poprzez ukazywanie im filmów i wzorów prospołecznych. Wpływ oglądania agresji i przemocy w mediach na osobowość odbiorcy jest złożony i wieloznaczny. Decydenci programowi powinni głównie eksponować te cele i funkcje telewizji, które zapewnią odbiorcy wszechstronny rozwój osobowości oraz wyzwolą w nim kreatywność i ciekawość otaczającego świata⁴⁷.

Media powinny szeroko oddziaływać w sferze popularyzacji twórczych cywilizacyjnie i kulturowo postaw indywidualnych, propagowania pozytywnych postaw ludzkich. Wyzwanie pozytywnego, twórczego współkształtowania sposobów myślenia i wyobraźni nowego pokolenia Polaków stoi także przed opiniotwórczymi, głównymi dziennikami kraju, mimo ich z natury komercyjnego charakteru⁴⁸. Media dają szansę lansowania godnych upowszechnienia wzorów postępowania i zachowania, dostarczania sugestywnych przykładów z życia innych ludzi. Wzór osobowy czy antywzór kryje duży ładunek oddziaływania wychowawczego, ale ażeby odbiór mediów był pełny, na wszystkich płaszczyznach

⁴⁵ W. Niedzicki, *Edukacja medialna – tarcza czy miecz?*, „Edukacja Medialna” 2002, nr 1, s. 54-55.

⁴⁶ L. Rowell Huesmann, *Przemoc na ekranach i przemoc prawdziwa (wybór)*, „Edukacja Medialna” 2002, nr 3, s. 18.

⁴⁷ A. Sawicka, *Telewizyjne sceny przemocy a zachowania agresywne widza*, „Edukacja Medialna” 2001, nr 3, s. 16.

⁴⁸ R. Grupiński, *Edukacja w mediach publicznych – stracona szansa? W: Pedagogika mediów...dz. cyt.*, s. 91.

Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony mass mediów i hipermediów

potrzebna jest jednak jeszcze rozmowa z dzieckiem, nauczyciela bądź rodzica na temat oglądanych programów⁴⁹.

Pedagodzy powinni wnieść swój wkład w rozpoznanie wpływu i określenie odpowiedzialności mass mediów za dehumanizację i brutalizację stosunków społecznych, zdiagnozowanie oraz stworzenie programów profilaktyczno-naprawczych. Programy te powinny zapobiegać zachowaniom agresywnym, kształtować umiejętności komunikacyjne, współpracy z innymi, radzenia sobie z własnymi negatywnymi emocjami, ze stresem, kontroli wyrażania gniewu, złości. Powinny one pokazywać alternatywne sposoby rozwiązywania problemów w sposób akceptowany społecznie, kształtować postawy empatyczne⁵⁰.

Postulaty dotyczące Internetu

Bronisław Siemieniecki w swym artykule poświęconym problemom przemian w polskiej edukacji medialnej w warunkach integracji europejskiej rozważa także wpływ Internetu na procesy integracji europejskiej. Ukazuje jednocześnie możliwości i ograniczenia wykorzystania go do integracji w sferze kulturowej, edukacyjnej, społecznej i ekonomicznej⁵¹. Anna Wach-Kąkolewicz podkreśla możliwości Internetu w zakresie komunikowania – wchodzenia uczestników procesu w interakcje. Artykuł informuje o znaczeniu interakcji w kształceniu. Wskazuje też najważniejsze badania nad komunikowaniem w tradycyjnej i wirtualnej grupie uczących się⁵².

Pedagodzy powinni reagować na patologiczne zachowania związane z użytkowaniem komputera i Internetu, np. nadmierną pracą dziecka z komputerem, w sieci (komputerofobie), gry komputerowe i związane z nimi zjawiska negatywne, wirtualne widzenie świata, hackerzy, piractwo itp. Ważny jest problem „bezpieczeństwa” lub – spoglądając z perspektywy nadawcy- „cenzurowania” sieci, który od kilku już lat jest w USA przedmiotem publicznych dyskusji i ostrego ścierania się poglądów.

Proponuje się przyjęcie przez dostawców sieci i operatorów wewnętrznych regulacji. Mogą one przybierać postać odpowiednich kodeksów (etycznych) postępowania oraz wprowadzenia „gorących linii” umożliwiających przekazywanie przez użytkowników informacji o występowaniu niedozwolonej zawartości w Internecie. Ważne jest opracowanie odpowiednich środków technicznych umożliwiających „filtrowanie” przez zainteresowanych tego rodzaju materiałów oraz stworzenie jednolitego systemu ich oznaczania⁵³.

⁴⁹ J. Gajda, *Swoistość mass mediów...*, dz. cyt., s. 127.

⁵⁰ A. Repko, dz. cyt., s. 108.

⁵¹ B. Siemieniecki, *Integracja europejska a przemiany w polskiej edukacji medialnej*. W: *Media a...*, dz. cyt., s. 100.

⁵² A. Wach-Kąkolewicz, *Technologiczne uwarunkowania interakcji w kształceniu przez Internet*. W: *Media a...*, dz. cyt., s. 122.

⁵³ M. Wawrzak-Chodaczek, *Nowe technologie informacyjne a społeczeństwo*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 61-62.

Zakończenie

Wszystkie zebrane w tym artykule postulaty edukacyjne dotyczące przeciwdziałania zagrożeniom ze strony mediów są wyrazem mojego niepokoju wobec obserwowanych negatywnych zjawisk, związanych z rozwojem kultury technicznej, której nie towarzyszy jednocześnie rozwój kultury humanistycznej. Dobitnie wyraził to Rafał Bryndał, pisząc: „Nie podoba mi się, że sztuczna inteligencja jest bardziej w cenie niż ludzka intuicja i mądrość życiowa. Nie podoba mi się, że więcej uwagi poświęca się tandetnym komputerowym trickom niż prawdziwemu rzemiosłu i rzetelnej wiedzy. Nie podoba mi się, że wokół nas coraz więcej wirtualnej rzeczywistości, a coraz mniej prawdziwych emocji, nieklamanych uczuć, przyjaźni i zwykłej miłości”⁵⁴.

Aby kultura humanistyczna nadążała za rozwojem kultury technicznej i żeby rozwój ich był bardziej harmonijny niezbędne są przesunięcia punktów ciężkości w zakresie priorytetów edukacyjnych społeczeństwa (wykorzystując w tym zakresie także olbrzymi potencjał edukacyjny mediów). Konieczność zmiany tych priorytetów dobrze ilustruje następująca wypowiedź Ireny Wojnar: „W centrum nowych postulatów edukacyjnych pojawia się edukacja rozumiana jako wielorakie wzbogacanie człowieka, kształcenie nie tylko jego umysłu, lecz także wrażliwości społecznej, emocjonalnej, estetycznej, pobudzanie ciekawości świata, wyobraźni, postawy twórczej”⁵⁵. Innymi słowy: „W dotychczasowej edukacji zwracaliśmy uwagę na linię rozumu, wiedzy i logiki a zaniedbaliśmy linię serca, uczuć i woli. Teraz nadchodzi czas, aby zachować równowagę pomiędzy tymi liniami. Jeśli tego nie uczynimy to wszystkie osiągnięcia nauki i techniki mogą obrócić się przeciw człowiekowi”⁵⁶.

⁵⁴ Wywiad z dziennikarzem, Rafałem Bryndałem, „Komputer Świat” 2005, nr 6, s. 72.

⁵⁵ I. Wojnar, *Dramat edukacji- szanse i ograniczenia edukacji kulturalnej*. W: *Strategia obrony i rozwoju cywilizacji humanistycznej*, red. B. Suchodolski, Warszawa 1997, s. 321.

⁵⁶ A. Zając, *Okres przełomu cywilizacji przemysłowej – informacyjnej – i biotechnologicznej*. W: *Edukacja medialna w...*, dz. cyt., s. 75.